

Ovom se tvrdnjom skolastička nauka opire empirizmu i psihologizmu. Nauka o svjetlu razuma bila bi tek lijepi san, kad apstrakcijom ne bismo upoznavali samu bitnost stvari. A budući da skolastička noetika, koja objektivnu i realnu istinitost naše spoznaje brani proti skepticizmu i idealizmu, nije tek lijepi san, zato držimo, da i tumačenje sv. Tome o „svjetlu razuma“ ne bi smio Geysler na koncu svog djela nazvati — tek lijepi san.

Historijsko-filozofska bilješka.

K 200-godišnjici Leibnizove smrti.

Slavenske krvi (Lubaniecs), uzgojen u francuskom duhu Gottfried Wilhelm Leibniz može se nazvati i jest pravi otac novovječne njemačke filozofije. Poznavajući skolastiku i njenog velikog učitelja Aristotela, te od novijih filozofa Bacona, Locke, Descartesa, Spinozu i druge — nastojao je Leibniz u svojem umstvenom sustavu da izmiri one opreke, između kojih se kreće sav historijski razvitak filozofijskog stvaranja. Izmirba racionalizma s empirizmom, univerzalizma s individualizmom, teologije s atomističkim mehanizmom ne samo da je karakteristično obilježje Leibnizove slike o svijetu, već je u okviru poezije i religije, u kojoj se ta slika razvija, ujedno tipični odsjev pomirljivog, idejnog, bogoduhog slavenskog značaja.

Metafizički problem o konstitutivnim principima svega zambilnog, sastavljenog bitka rješava Leibniz svojom naukom o monadama. To su realne, nedjelive pojedinke, koje pod utjecajem usebne sile razvijaju svoje bivstvo. Cjelokupni ovaj razvitak ne osniva se na uzajmičnom djelovanju monada (jer one nemaju prozorâ), njihova djelatnost skladno je udešena po svrhovitoj osnovi Stvorčeva uma. Time što svaka monada imade osebitog, već prethodno odredjenog udjela na sveukupnom zbivanju, odražuje se u svakoj monadi kao u zrcalu cio svemir. Tako monade postaju oduhovljene sile (idealizam!), koje se u načinu predočavanja postupno diferenciraju. Na najnižem stepenu u ljestvici bića nalaze se nesvjesne monade, koje sačinjavaju tvarnost, a na vrhu stoje samosvjesne ili umne monade s potpuno jasnim predočavanjem.

Već u ovim temeljnim mislima monadologije usadjena je klica Leibnizove teologije. Iz savršenosti u svijetu doumljuje

Leibniz postojanje savršenog Redatelja (fiziko-teološki dokaz), a kontingentni bitak monadâ upućuje ga na biće, koje nužno egzistira (kozмолоški dokaz). Bog uzdržava ovaj svijet tako reći neprekidnim stvaranjem, a usto svojim uplivom ipak ne sprečava tvornu samostalnost ograničenih bića. Štoga je u svijetu nevrijedno i zlo, to je pojedinačno, te se ima odbiti na nesavršenost stvorova, ali svijet uzet u cjelini najbolji je (optimizam!), jer ga je odabrala mudrost i dobrota Božja. Ovim opravdanjem Boga (proti Bayleovom filozofijsko-teološkom skepticizmu) postao je Leibniz osnivačem znanstvene teodiceje dokazujući harmoniju između vjerskih i razumnih istina.

U stvorenom ovom svijetu zauzima čovjek odlično mjesto, i ako su mu predodžbe djelomice veoma nejasne. U osjetnom spoznanju nema one istine, kojoj pripada općenita i nužna vrijednost, premda se osjetno iskustvo iziskuje kao poticaj za umno djelovanje. Budući da u monadu ništa izvana ne dolazi, zato nije duša neispisana ploča (kao što Locke uči), već su joj spoznajni oblici urođeni (racionalizam!). Noetičkim svojim stanovištem, da se iskustvo izgrađuje prema duši našoj bivstvenom načinu spoznavanja, postao je Leibniz preteča Kantovog apriorizma, koji se dakako poslije izvrnuo u abstruzni formalizam novokantovske njemačke ideologije.

Iz pojma o monadi izveo je Leibniz čitavi svoj filozofijski sustav, te je tako uza sav poprimljeni, raznoliki utjecaj jedinstveno proveo nazor o svijetu i životu. Veliki Leibnizov duh nije se zaustavio samo u filozofijskim spekulacijama, već je stvaralačkom snagom obuhvatio svu znanost, te se Leibniz i kao matematičar natjecao s Newtonom, a prirodne je nauke oplodio temeljnim zakonom o držanju sile. Kao učenjak i ugledni državnik bio je Leibniz u saobraćaju s prvim ličnostima onovremene Evrope, te je njegovim uplivom podignuta akademija znanosti u Berlinu (1700.). Kao teolog i čovjekoljub nastojao je Leibniz ne samo oko reunije protestantske crkve s katoličkom, već je uopće radio za duševnu organizaciju evropskih naroda. Tako je Leibniz ne samo u filozofskom svom umovanju, već i u djelatnom životu svuda utirao puteve napretku čovječanstva za idealnim ciljevima. Uza sav svoj idealizam nije odnemario vrijednost iskustva, a s metafizičkim teorijama doveo je u sklad i praktičku filozofiju. Konačni cilj ljudskog života jest blaženo zrenje, do kojeg se dolazi spo-

znajom, da je Bog sve upravio na dobro. Tek ova spoznaja donosi čovjeku potpuno pouzdanje u Boga i po tom pravu sreću, pa zato i nije sreća u poklonjenom dobru, već u trajnom usavršivanju, koje ide za tim, da svlada opreku između naših nagnuća i dužnosti. Kaošto dakle čitav ovaj svijet sačinjavaju oduhovljene sile (monade), koje se same iz sebe razvijaju, tako i čovjek imade sam u sebi dostatnu silu, da razvije svoju savršenost.

Po temeljnom načelu o samostalnom razvijanju oduhovljenih sila ne samo da Leibnizova filozofija dobiva genijalnu svoju sintezu i ne samo da spada među prve historijske vrijednosti, već je upravo po ovom načelu postao Leibniz filozof, za kojim će se s poštovanjem ogledati i budući vijekovi, dogod će u ideji usavršivanja biti konačni cilj filozofije i života. Premda je Leibniz ovoj ideji podao originalnu filozofijsku formu, ipak ju je našao već u Aristotelovoj nauci o entelehijama. Ovu idejnu srodnost ističemo zato, da uz Leibniza možemo upozoriti na zasebnu veličinu Aristotelova duha. Uopće je Leibniz u Aristotelovoj filozofiji nalazio dosta uzora za svoje umovanje, pa zato se Leibniz u mnogočem približuje i skolastičkoj filozofiji (tako u teodiceji i etici). Dakako da ga od nje u prvom redu dijeli onaj racionalizam, po kojemu je Leibniz upravo i postao začetnik moderne filozofije.

Dr. Stj. Zimmermann.

Apologetska bilješka.

Plato i dokaz kršćanskih apologeta za potrebu Božje objave glede onih istina, koje ne prekoračuju granice ljudske umne snage.

Kršćanski apologete govoreći o Božjoj objavi, postavljaju tezu i dokazuju, da je potreba bila čovjeku (moralna potreba, ne apsolutna) od Božje objave da upozna i one istine, koje inače ne nadmašuju apsolutno njegove umne snage. Dokazi, što se crpaju iz same naravi ljudske, postavljene u onim prilikama, u kojim se sada nalazi (in praesenti rerum ordine), ovi su: a) svi ljudi nijesu tako umno daroviti, da bi se mogli posvetiti istraživanju istine, b) što su običajno prepriječeni drugim poslovima; c) što su mnogi, i ako daroviti, ipak dosta.